

Розділ 3. ШЛЯХИ І ЗАСОБИ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

УДК 37.011

©2012

Анненкова І.П.

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД ЯК ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ВНУТРІШНЬОВУЗІВСЬКОГО МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах глобалізації світової економіки для багатьох країн ключовим питанням стало забезпечення високої якості вищої освіти. Без проведення систематичних досліджень та оцінювання досягнутого системою освіти стану, визначення перспектив її розвитку, будь-яка освітня система рано чи пізно опиняється у кризі, яка обумовлена розривом між якістю освіти і потребами суспільства. Важливим елементом системи забезпечення якості освіти у ВНЗ є моніторинг, актуальність дослідження якого визначається зацікавленістю усіх учасників освітнього процесу в постійному удосконаленні та пошуку інновацій у цій сфері.

Створення та впровадження системи моніторингу якості освіти у ВНЗ викликає необхідність визначення її методологічних засад. Методологічні засади моніторингу якості освіти у ВНЗ – це система основних філософських, загальнонаукових та педагогічних принципів, підходів та положень, які виступають основою створення та впровадження системи внутрішньовузівського моніторингу якості освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Синергетика як нова наукова картина світу стала об'єктом дослідження зовсім нещодавно. Безпосередніми засновниками синергетичного підходу прийнято вважати І.Пригожина та Г.Хакена, які завдяки своїм дослідженням систем різноманітної природи вперше детально розробили основні закони, категорії та принципи синергетики як наукового мислення. Значний внесок у розробку синергетики внесли В.І.Аршинов, А.Баблюянец, Б.М.Бессонов, В.С.Єгоров, Ю.Л.Клімонтович, О.Н.Князева, А.Н.Колмогоров, С.П.Курдюмов, Л.А.Мікешина, Г.Ніколіс, В.М.Розін, А.П.Руденко. І.Стенгерс та ін. Окремі аспекти теорії самоорганізації з педагогічної точки зору знайшли відображення у працях вітчизняних (Г.П.Васянович, О.В.Вознюк, А.В.Євтодюк, І.В.Єршова-Бабенко, С.Ф.Клепко, В.А.Кушнір, В.С.Лутай, О.В.Чалий й ін.) та зарубіжних (В.Г.Буданов, В.Г.Виненко, Л.Я.Зоріна, Є.М.Князева, В.В.Маткін, А.П.Назаретян, Л.І.Новикова, С.Д.Пожарський, В.І.Редюхін, М.М.Таланчук, С.С.Шевельова, Ю.В.Шаронін та ін.) науковців, які використовують синергетичну парадигму для осмислення розвитку педагогічної думки, розгортання освітніх процесів та проектування освітніх систем.

Однак, сучасні уявлення про застосування синергетичного підходу в організації внутрішньовузівського моніторингу якості освіти поки що не знайшли відповідної та належної системної інтерпретації. Час від часу з'являються поодинокі праці присвячені дослідженню процесу розробки і реалізації управлінських рішень у системі освіти з синергетичних позицій (І.І.Смагін); управлінню освітнім процесом в сучасних умовах (В.Буданов); управлінню якістю освіти у вищому навчальному закладі (Є.В.Яковлев) і т.ін. Отже, навіть стислий аналіз наукової літератури з синергетики свідчить, що дана тема складна і мало досліджена.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є визначення основних характеристик і принципів системи внутрішньовузівського моніторингу якості освіти у ВНЗ з позицій синергетичного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження... Моніторинг якості освіти у ВНЗ, є багатомірним і багатоаспектним явищем, на яке впливає велика кількість різних чинників, тому його теоретична і методологічна основа є мультитеоретичною, міждисциплінарною. Теоретико-методологічні засади внутрішньовузівського моніторингу якості освіти можна розподілити на чотири рівні: філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий і методико-технологічний рівень.

На філософському рівні методологічною основою пізнання моніторингу якості освіти є, насамперед, такі діалектичні принципи, як принцип розвитку, принцип матеріальної єдності світу, принцип діалектичного протиріччя, принцип діалектичного заперечення, принцип каузальності (причинності), принцип єдності якості і кількості, принципи історизму та системності.

У процесі дослідження системи внутрішньовузівського моніторингу якості освіти необхідно дотримуватись головних вимог діалектичного підходу: розглядати систему моніторингу якості освіти у ВНЗ в її розвитку; вивчати систему моніторингу якості освіти у ВНЗ в її зв'язках і взаємодії з іншими явищами, в першу чергу з явищами інноваційних змін в управлінні навчальним закладом, що впливають на її сучасний стан і визначають тенденції її подальшого розвитку; виявляти моменти переходу кількісних змін в якісні; розглядати процес розвитку як саморозвиток, що відбувається за рахунок притаманних системі управління якістю освіти у ВНЗ внутрішніх суперечностей або протилежностей, які і є джерелом розвитку.

Рушійні сили розвитку й удосконалення системи моніторингу якості освіти у ВНЗ визначаються розв'язанням протиріч між: рівнем науково-теоретичних розробок в області управління якістю освітнього процесу

й недостатньою розробленістю інноваційних моніторингових технологій їхнього впровадження в практику вищої освіти; появою нестабільних умов функціонування вищих навчальних закладів і відсутністю системи моніторингових досліджень, спрямованих на отримання оперативної й достовірної інформації для прийняття рішень в ситуації невизначеності; між потребою в постійному інформаційному забезпеченні суб'єктів управління освітнім процесом у ВНЗ всіх рівнів про стан його якості й відсутністю компактних аналітико-діагностичних технологій здійснення зворотного зв'язку; сучасними вимогами до компетентності і якості підготовки випускника й відсутністю ефективних діагностичних методик оцінки якості його підготовки.

Слід зазначити, що на сучасному постнекласичному етапі розвитку пізнання розвиток з позицій синергетичного підходу у філософії трактується як нелінійний, імовірнісний і необоротний процес. Це обумовлює певні зміни в інтерпретації трьох основних законів класичної діалектики. Так, постнекласична інтерпретація закону взаємного переходу кількісних змін у якісні враховує наступні особливості розвитку нелінійних систем: зміна кількісних характеристик часто приводить до непередбаченої зміни якості; вплив нелінійних зв'язків системи з навколишнім світом; нагромадження, злиття, виродження якостей. У такій інтерпретації закон передбачає й різноманіття можливих шляхів розвитку, й існування детермінованого хаосу, і різні механізми зміни стану. З погляду синергетики нелінійність вносить істотні зміни й у центральний закон діалектики - закон єдності й взаємодії (боротьби) протилежностей, що у нелінійних системах стає настільки сильним, що протилежності втрачають свою поляризованість, можуть зливатися ("симетричний хаос, стійка нестійкість"). Закон, що поєднує всі основні закони діалектики разом, – закон заперечення заперечення – обумовлює особливу спиралевидну спрямованість розвитку. З погляду синергетики більш уважне дослідження нелінійної динаміки дозволяє виявити ряд явищ, які не укладаються в рамки цього закону: порушення спадкоємності розвитку; повернення до колишніх станів [1].

Теоретико-методологічну основу внутрішньовузівського моніторингу якості освіти складають основні положення провідних наукових підходів, серед яких ми, насамперед, виділяємо такі: системний, синергетичний, антропосоціальний, принципи теорії загального управління якістю. Специфіка реалізації моніторингу якості освіти у ВНЗ обумовлена такими підходами як: процесний, кваліметричний, компетентнісний і рефлексивний підходи. Кожний з підходів вирішує певне коло завдань, але не вирішує проблеми в цілому, що обумовлює необхідність їх комплексної взаємодоповнюючої розробки.

Розглянемо особливості внутрішньовузівського моніторингу якості освіти у ВНЗ, спираючись на синергетичний підхід.

Термінологічний аналіз слова синергетика (від грец. – *sinergos*) дозволяє тлумачити дане поняття як сумісну дію і сумісне цілепокладання на засадах внутрішньої самоорганізації істотних взаємозв'язків і домінуючих взаємовідносин. Таке розуміння системних взаємодій у контексті сучасної парадигми освіти може бути конкретизовано в системі управління (зокрема, моніторингу) якістю вищої освіти, що має здійснюватись на основі суб'єкт-суб'єктних взаємодій.

На думку І.Пригожина, синергетика виникла як відповідь на необхідність адекватного опису самоорганізації і ускладнення нерівноважених відкритих живих систем, а Г.Хакен його доповнив і запропонував використовувати її як загальну теорію системного аналізу сумісної кооперативної дії різноманітних процесів становлення в природі. На сучасному етапі розвитку синергетичної науки майже в кожного її дослідника є своє визначення синергетики: міждисциплінарний напрямок наукових досліджень, в рамках якого вивчаються процеси переходу від порядку до хаосу і навпаки (процеси самоорганізації та самодезорганізації) у відкритих нелінійних середовищах найрізноманітнішої природи [2, с. 196]; методологія, яка розглядає рух буття та людську діяльність від хаосу до появи спрямованих тенденцій розвитку [6, с. 159]; теорія самоорганізації і розвитку відкритих нелінійних систем [9, с. 116].

У філософському словнику дається таке визначення: "синергетика – галузь наукового знання, у якій за допомогою міждисциплінарних досліджень виявляються загальні закономірності самоорганізації, становлення стійких структур у відкритих системах" [8, с. 407]. Саме таке розширене розуміння синергетики (і синергетического підходу) буде використовуватися нами надалі.

Охарактеризуємо докладніше основні принципи, категорії та закономірності синергетичного підходу.

Одним із ключових принципів синергетичного підходу є наявність в системах процесів самоорганізації, які є закономірними для всіх явищ, процесів та подій буття. Процеси самоорганізації в системах Г.Хакен визначає як виникнення певних просторових, часових або функціональних структур без специфічного впливу на систему з боку зовнішнього середовища, тобто виникнення або зростання впорядкованості із хаосу. Якщо, поглянути на самоорганізацію з позицій суспільствознавчих та гуманітарних наук, то під нею розуміють самоздійснювані процеси соціального регулювання в складних соціальних системах, які передбачають якісне і структурне перетворення певної об'єктивної реальності [2, с. 193]. Соціальна самоорганізація виникає як результат цілеспрямованих індивідуальних дій у межах більш широких соціальних систем і процесів. Тобто, самоорганізація – це процес, у якому створюється і відтворюється система, що має високий рівень складності і велику кількість елементів, зв'язки між якими мають не жорсткий характер, а характер ймовірного розвитку [7, с. 26, 182-183].

Отже, у складних системах спостерігається погоджена поведінка підсистем, у результаті чого зростає ступінь їхньої впорядкованості (явище самоорганізації), тобто зменшується ентропія. Результатом самоорганізації стає виникнення, взаємодія (наприклад, кооперація) і, можливо, регенерація динамічних об'єктів (підсистем), складніших в інформаційному аспекті, ніж елементи середовища, з яких вони виникають.

Спрямованість процесів самоорганізації зумовлена внутрішніми властивостями об'єктів (підсистем) у їх індивідуальному і сукупному прояві, а також впливами з боку середовища, в якому існує система. Але поведінка елементів (підсистем) і системи в цілому істотно характеризується спонтанністю – акти поводження не є абсолютно детермінованими. Процеси самоорганізації в системах відбуваються поряд із процесами протилежної спрямованості – системи в цілому можуть мати стійкі тенденції або коливатися від фаз еволюції та прогресу до деградації та розпаду.

Самоорганізацію пов'язують із поняттям дисипативної структури, тобто структури, що виникає спонтанно у відкритих нерівноважних системах. Якщо в стані рівноваги елементи такої структури поводять себе певною мірою незалежно один від одного, то під впливом зовнішніх збурень вони переходять у нерівноважний стан і починають діяти погоджено, внаслідок чого між ними утворюються нові зв'язки.

Більш докладно процес самоорганізації можна розкрити за допомогою ключових положень синергетики, якими є відкритість (характеристика соціальної системи, яка вказує на наявність певних обмінних зв'язків між нею та навколишнім середовищем); нерівноваженість (стан відкритої системи, при якому відбувається зміна її макроскопічних параметрів, тобто її складу, структури і поведінки); нелінійність (багатоваріантність і непередбачуваність переходу системи з одного стану в інший).

Щойно названі характеристики можуть бути доповнені наступними принципами синергетики, які також притаманні соціальним системам: принцип емерджентності – будь-яка система як цілісність виявляє "нададдитивний ефект" – системні властивості, що не притаманні окремим елементам цієї системи; принцип збереження гомеостазу – це підтримка програми функціонування системи в деяких рамках, що дозволяють їй слідувати до своєї цілі-аттрактору; принцип мінімуму дисипації здійснюється як тенденція до максимальної ефективності використання усієї сукупності ресурсів для досягнення цілей системи [3].

Одним із найважливіших напрямів синергетичного підходу є теорія хаосу та управління ним. Прихильники синергетики стверджують, що в кожній соціальній системі існує безліч неконтрольованих і непрогнозованих невизначеностей, які тримають систему в стані постійного хаосу. Засновник синергетики Г.Хакен для пояснення цього стану системи ввів в науковий обіг термін "параметри порядку", під яким розуміють певні змінні величини, які визначають поведінку окремих частин системи. Потрібно уникати уявлення про те, що ці параметри піклуються тільки про порядок; вони можуть також представляти хаотичні стани або управляти ними. Мова тут йде про круговий причинний зв'язок – параметри порядку задають контури та напрямки функціонування системи та її окремих частин, а останні, в свою чергу, своєю колективною поведінкою створюють ці параметри порядку.

Концептуальні положення синергетики стверджують, що хаос являє собою не аномальне явище, а закономірний, природний стан, типовий для окремих періодів існування всіх соціальних систем. Як вважає В.С.Алексєєвський, хаос володіє творчою силою формувати новий порядок, який не викликається якоюсь зовнішньою силою, а має спонтанний характер за рахунок готовності елементів системи сприйняти і використати нові джерела розвитку [2, с. 193].

У цей час ряд учених намагається застосувати ідеї цієї теорії до управління системою освіти. Оскільки система освіти демонструє взаємодію численних протидіючих сил (традиції й новації, тверде структурування й реформування й т.п.), їхнє зіткнення, як і в будь-якій складній нелінійній системі, може привести до хаосу. Тому будь-які напрямки розвитку, нав'язані системі ззовні, можуть дати негативний результат, отже, діяти можна тільки відповідно до внутрішніх законів нелінійної системи.

На перший погляд, здається, що нестійкість, непередбачуваність, залежність від початкових даних нелінійних систем ставить під сумнів доцільність управління ними. Однак дослідження в теорії управління показали, що це не так: варто не викорінювати хаос, а управляти їм, домагаючись вигідного співвідношення між порядком і безладдям. Як відзначають Е.Н.Князева й С.П.Курдюмов, "головна проблема полягає в тому, як управляти, не управляючи, як малим резонансним впливом підштовхнути систему на один із власних і сприятливих для суб'єкта шляхів розвитку, як забезпечити самокерований і самопідтримуваний розвиток. Проблема також у тім, як переборювати хаос, його не переборюючи, а роблячи його симпатичним, творчим, перетворюючи його в поле, що народжує іскри інновацій" [5, с. 71]. Це є новим завданням управління, у тому числі управління освітою. Очевидно, що новизна й складність поставленого завдання вимагають серйозної дослідницької роботи.

Назвемо основні загальні висновки, отримані вченими-синергетиками:

- для системи, що самоорганізується, існує кілька різних шляхів розвитку, що відповідають її природі;
- складна нелінійна система в процесі розвитку проходить через критичні точки (точки біфуркації), в яких відбувається розгалуження системи через вибір одного з рівнозначних напрямів її подальшої самоорганізації;

- складноорганізованій системі не можна нав'язувати шляхи розвитку, необхідно лише сприяти розкриттю тенденцій її саморозвитку;
- хаос може виступати як утворююча основа, конструктивний механізм розвитку, самоорганізації й самодобудовування структур;
- можлива побудова складних структур, що розвиваються, із простих структур-аттракторів еволюції;
- складними системами можна оперувати й ефективно управляти. Управління здійснюється за допомогою слабких резонансних впливів, які впливають на вибір того або іншого шляху розвитку в моменти, коли система, знаходиться в стані біфуркації;
- не можна встановити твердий контроль над системою, що являє собою ієрархію щодо автономних підсистем, що самоорганізуються. Вихідні від верхнього рівня сигнали управління не мають характеру твердих команд, що підкоряють собі активність всіх індивідуальних елементів більш низьких рівнів. Істотними є лише ті сигнали, які впливають на процеси самоорганізації, що протікають на більш низьких рівнях, і визначають переходи від одного стійкого режиму функціонування підсистеми до іншого;
- тверда стійка система уразлива перед зовнішніми впливами; нестійкість - шлях до виживання, самовідновлення, розвитку й узгодження всіх її складових частин;
- якщо й не можна передбачити поведінку системи на тривалий період, то цілком можливо передбачити загальні тенденції, виробити головну стратегію, залишаючи деталі на долю самоорганізації;
- неможливо досягти одночасного поліпшення відразу всіх важливих показників системи;
- кожний елемент системи несе інформацію про результат майбутньої взаємодії з іншими елементами.

Отже, сутність синергетичного підходу до ефективного управління системами полягає в тому, що він орієнтований не на цілі та сподівання суб'єкта управлінської діяльності, а на те, що притаманне саме системі, тобто на її власні закони еволюції та самоорганізації. При цьому увага приділяється погодженості управлінського впливу із тенденціями динаміки нелінійної системи.

Узагальнюючи теоретичні положення дослідників, слід визначити ознаки синергетичного підходу до організації моніторингу якості освіти у ВНЗ.

Синергетичний підхід ґрунтується на домінуванні процесів самоосвіти, самоорганізації, самоуправління та функціонуванні рефлексивних механізмів у освітній діяльності. Для синергетичного підходу характерним є застосування стимулюючих і спонукальних впливів на суб'єкта, спрямованих на його самовираження та самовдосконалення за умов співробітництва та співтворчості, відкритості для нових педагогічних і соціальних впливів [4].

Значення цього положення в аспекті управління якістю вищої освіти полягає у здатності відкритих педагогічних систем до координованої взаємодії зі суб'єктами освітнього простору, державними установами, громадськістю, установами міжнародного рівня та світовим досвідом при певній віддаленості від точки врівноваження та стагнації поточного процесу.

Отже, для характеристики синергетично організованої системи управління якістю освіти важливим є розгляд не тільки внутрішніх структурно-якісних зв'язків між її елементами, а і комплексу взаємозв'язків системи управління із зовнішнім середовищем, завдяки яким дана система виявляє та реалізує притаманні їй іманентні якості – відкритість, динамічність, нелінійність[4].

Є.В.Яковлев, розглядаючи управління якістю освіти у ВНЗ з позицій синергетичного підходу, дійшов висновків, що воно являє собою систему, орієнтовану на досягнення певних цілей, причому ці цілі не задаються ззовні, а формуються усередині самої системи. Отже, необхідно створювати умови для їхнього формування. Особливість системи управління якістю освіти визначається перевагою внутрісистемних зв'язків компонентів навчального закладу над зовнішніми впливами на них. Зовнішні впливи здатні лише підтримати бажані позитивні тенденції або нейтралізувати негативні тенденції, які можуть повести убік від поставлених цілей. Отже, найбільш ефективним методом управління є управління через механізми самоорганізації.

Вчений також виділив підсистему принципів управління якістю освіти, що включає принципи керуючих параметрів, біфуркацій, самоорганізації, кооперативності, потенційних бар'єрів, необоротності, інформаційного характеру внутрісистемного часу, випереджального реагування на інформацію, диференціації при опорі [10].

У вирішенні завдання координації внутрішньосистемних зв'язків між елементами вищих і нижчих рівнів з позицій синергетичного підходу до управління якістю освіти важливим є встановлення не тільки прямого (вплив вищих на нижчі), а і зворотного зв'язку (супідрядність взаємовпливу елементів нижчого та вищого порядку). Цю функцію і виконує моніторинг якості освіти. Управління в системі немислимо без передачі, одержання, зберігання й обробки інформації. Інформація - це спосіб зв'язку компонентів системи один з одним, кожного з компонентів із системою в цілому, а системи в цілому - із середовищем. У силу сказаного, не можна розкрити сутність системності без вивчення її інформаційного аспекту. Моніторинг створює інформаційну систему, яка постійно

поповнюється, і забезпечує безперервне спостереження розвитку системи, що пов'язано із порушенням рівноваги та реєстрацією змін, які засвідчують появу нового врівноваженого стану системи.

Отже, основною сферою практичного використання й основною функцією моніторингу якості освіти є інформаційне забезпечення управління якістю освіти у вищому навчальному закладі. Це дозволяє розглядати його як підсистему системи управління якістю освіти у ВНЗ, яка, в свою чергу, є також складною, відкритою, нелінійною, динамічною.

Саморозвиток навчального закладу як системи визначається, насамперед, такими базовими тенденціями, як збереження структури й максимально ефективне використання всієї сукупності ресурсів для підвищення якості освіти. У кожний конкретний момент розвиток цієї системи може піти за одним з кінцевого числа найбільш імовірних напрямків, які можуть бути виявлені шляхом відстеження декількох визначальних параметрів.

Конструктивну роль у практиці самоорганізації педагогічних систем має спонтанність освітніх процесів: з одного боку - вона виконує руйнівну функцію для традиційних і консервативних освітніх систем, оскільки хаотичні флуктуації за певних умов призводять до руйнування ускладнених систем; з іншого - системотворну, оскільки хаос виступає чинником, що зумовлює поєднання структур низького порядку в більш складні, а також взаємоузгодження темпів їх еволюції, виходу системи на аттрактор розвитку [4].

Еволюційний розвиток системи, що самоорганізується, являє собою зміну етапів адаптаційного й біфуркаційного розвитку. На етапі адаптаційного розвитку система пристосовує свою структуру до зовнішніх і внутрішніх впливів, для досягнення своєї головної й функціональної цілей. На етапі біфуркаційного розвитку відбувається зламування колишньої організаційної структури й на її місці за імовірнісними законами формується нова структура. Кожний з етапів накладає свої обмеження на використовувані методи управління [10].

Моніторинг якості освіти у вищому навчальному закладі з позицій синергетичного підходу є способом виявлення взаємодії і взаємовпливу підсистем системи якості освіти як відкритої, самоорганізованої та саморозвивальної, що дозволяє виявити ступінь гуманізації, самовдосконалення суб'єктів в освітньому просторі.

Моніторинг якості освіти є механізмом адаптаційного розвитку вищого навчального закладу, який дозволяє пристосовувати структуру вищого навчального закладу відповідно до зовнішніх і внутрішніх впливів, для досягнення своєї головної й функціональної цілей. Він не тільки надає інформацію про стан якості освіти у ВНЗ, але й забезпечує включення механізмів поточного регулювання, в т.ч. саморегулювання. При цьому не тільки відстежується динаміка змін в освітніх процесах, але й підтримується розвиток цих процесів у межах заданих параметрів, враховуються можливості виникнення ситуацій випадковості й імовірності і не допускаються регресивні перетворення. Це обумовлює пред'явлення до моніторингу якості освіти певних вимог, які можна сформулювати у вигляді наступних базових принципів: об'єктивність інформації; порівнянність даних; адекватність; прогностичність; цільове призначення.

Моніторинг якості освіти на засадах синергетичного підходу передбачає досягнення стабільності педагогічних систем з одночасним розгортанням пошуку нових альтернатив. Він сприяє актуалізації внутрішнього потенціалу суб'єктів освітнього процесу в контексті інноваційних ідей, особистісному й професійному самовдосконаленню.

Висновки... Отже, синергетический підхід розглядається нами як теоретико-методологічна стратегія внутрішньовузівського моніторингу якості освіти і базується на гармонізації концептуальних положень філософії, теорії управління й педагогіки. Він полягає в розгляді вищих навчальних закладів і внутрішньовузівського управління і моніторингу якості освіти як відкритих, складних систем, що самоорганізуються, і визнанні загальних законів еволюції такого роду систем.

Синергетичний підхід до внутрішньовузівського моніторингу якості освіти реалізується через виділену нами підсистему принципів, що включає принципи дії керуючих параметрів; біфуркацій, самоорганізації; кооперації; потенційних бар'єрів; необоротності; інформаційного характеру внутрісистемного часу; випереджального реагування на інформацію; диференціації при опорі. Практична реалізація синергетичного підходу до моніторингу якості освіти має здійснюватись на принципах саморозвитку, взаємодоповнення, діалогічності, мати діагностико-технологічний характер управління, що передбачає наявність зворотного зв'язку.

Застосування синергетичного підходу потребує розробки методики системного моніторингу як процедури самообстеження ВНЗ, зорієнтованої на оптимальні кількісні та якісні показники якості освіти з урахуванням синергетичного ефекту взаємодії всіх систем освітнього середовища ВНЗ.

Література

1. Абрамова О.Ю. Синергетический подход к положениям классической диалектики для нелинейных систем / О.Ю.Абрамова // Вестник КГФЭИ. – Казань, 2006. – № 2(3). – С.46-49.
2. Алексеевский В.С. Синергетика менеджмента устойчивого развития : монография / В.С.Алексеевский. – Калуга : Манускрипт, 2006. – 328с.
3. Вознюк О.В. Развитие вітчизняної педагогічної думки : синергетичний підхід : монографія / О.В. Вознюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені І.Франка, 2009. – 184 с.

4. Деніжна С.О. Синергетичний підхід до моніторингу якості освіти / С.О.Деніжна // Вища освіта України – Додаток 4, том VII (25), – 2011 р. – Тематичний випуск “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. – С.452-458.
5. Князева Е.Н. Антропный принцип в синергетике / Е.Н.Князева, С.П.Курдюмов // Вопросы философии. – 1997. – № 3. – С. 62-79.
6. Лутай В.С. Філософія сучасної освіти : навч. посіб. / В.С.Лутай. – К. : Магістр-S, 1996. – 256с.
7. Синергетичні засади державного управління в умовах реформ : моногр. / С.М.Серьогін, І.В.Письменний, І.І.Хожило [та ін.]; за заг. ред. С.М.Серьогіна. – Д. : ДРІДУ, 2007. – 194 с.
8. Философский словарь / [Ред. И.Т.Фролова]. – 5-е изд. – М. : Политиздат, 1987. – 590с.
9. Шевцов А. Синергетичні принципи проектування педагогічного процесу як системи / А.Шевцов // Вища освіта України. – 2003. – № 2. – С. 115–119.
10. Яковлев Е.В. Внутривузовское управление качеством : монография / Е.В.Яковлев. – Челябинск : Изд-во ЧГПУ, 2002. – 390с.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню сутності моніторингу якості освіти у ВНЗ з позицій синергетичного підходу. Визначена система принципів, через які здійснюється реалізація синергетичного підходу до моніторингу якості освіти у ВНЗ.

Аннотация

Статья посвящена исследованию сущности синергетического подхода при анализе проблемы мониторинга качества образования в вузе. Определена система принципов, через которые осуществляется реализация синергетического подхода к мониторингу качества образования в вузе.

Summary

Article is devoted research of essence of synergetic approach in the study of problems of public administration of higher education. A system of principles through which the realization of the synergistic approach to monitoring of education quality at the university is determined.

Ключові слова: синергетичний підхід, відкритість, динамічність, нелінійність, хаос, адаптаційний розвиток системи, якість освіти, моніторинг якості освіти у ВНЗ.

Ключевые слова: синергетический подход, открытость, динамичность, нелинейность, хаос, адаптационное развитие системы, качество образования, мониторинг качества образования в вузе.

Key words: synergetic approach, openness, dynamics, non-linearity, chaos, adaptive development of the system, quality of education, monitoring of education quality at the university.

Подано до редакції 14.03.2012.

УДК 37.032+378

©2012

Жорнова О.І.

СТУДЕНТ ЯК СУБ'ЄКТ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПЕРЕВИЗНАЧЕННЯ ЗАВДАНЬ ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ

Постановка проблеми у загальному вигляді... До педагогічного впливу, котрий розгортається в умовах тривких суспільних трансформацій, висуваються інакші і побажання, і вимоги: такі дії мають забезпечувати формування особистості, здатної не тільки адаптуватися до самореалізації за умов повсякчасних і не завжди передбачуваних змін, але й самій змінювати реалії існування в контексті нормальної, звичної та звичайної активності, усвідомлювати її результати у площині ре/трансляції культурних смислів. При цьому мова йде не про окрему особистість, а про масове формування суб'єктів соціокультурної діяльності, й у першу майбутніх фахівців із вищою освітою.

На наш погляд, вища освіта забезпечуватиме більшу сформованість студентів суб'єктами соціокультурної діяльності за умови визнання суб'єктної активності в площині соціокультурної діяльності одним із ціннісних пріоритетів вищої освіти, скоригованості змістових та процесуальних компонентів педагогічного впливу на студентів відповідно основних характеристик формування студентів суб'єктами соціокультурної діяльності [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... щодо встановлення сутності суб'єктної активності особистості виявив відсутність чіткого розуміння суб'єкта діяльності як цілісності, різнопланові суперечності в його поясненні та подальшу диференціацію у визначеннях (від "відкриття" новою філософією суб'єкта (Е. Агацці) до ідеї відмови від концепту "суб'єкта" через проголошення його смерті (Р. Барт, Ж. Батай, Ж.-Ф. Ліотар, М. Фуко) та потому ствердження версій "воскресіння", центруючи в такий спосіб інтерес до феноменів індивідуальності). Уникнення недоцільної дефрагментації самого поняття суб'єкта, що за означених обставин стає цілковитою реалією, уможливорюється віднаходженням підстав для вимальювання сукупного обрису суб'єкта у всій широті життєдіяльності людини як індивіда й особистості [10]. Таким тлом, вважаємо, є акції людини, проявлені щоденно як звична та звичайна активність, при цьому усвідомлені як спрямоване вибудовування свого існування. Саме під таким кутом зору нами розглядається соціокультурна діяльність, зміни у поглядах на яку виявляються через позбавлення її суто фахового